

HEKÜL MİLLAS

13.1.2015

ZAMAN GAZETESİ

Oryantalizm terimini sık kullanırız çünkü “ötekinin” nasıl önyargılı olduğuna vurgu yapar; ama oksidantalizm lafını pek etmeyiz, çünkü kendi önyargılarımızı hatırlatır.

Edward Said’in Orientalism başlıklı kitabı Batı’nın Doğu hakkındaki çarpık görüşünü güzel açıklıyor. Ama bir eksiği var; kitapta Doğu’nun Batı hakkındaki mitosları eksik. Dinî, tarihî, ideolojik nedenler ve çıkarlar yüzünden Batı’nın Doğu’ya karşı imajlar ve mitoslar uydurduğu doğruysa, Doğu’nun da aynı nedenlerle kendi algılarını oluşturmuş olması gerekmez mi? Önyargıların girdabına yakalanmamak için Batı’da Occidentalism diyebileceğimiz çalışmaları unutmamak gerek. Batı’yı bütün olarak önyargılı göstermek aslında “öteki” ile ilgili kendi çarpık imajımızı ele verir.

Dört yıl önce bunları yazmıştım (Agos/Azınlıkça, Ocak 2011). O zaman “bizim kültürümüzde...” diye başlayan ve kıyas yoluyla “bizi” övüp “ötekini” aşağılayan bir cümleden yola çıkmıştım. Şimdi “bizi anlamıyorlar, şu oryantalistler” tezinden yola çıkarak devam ediyorum. Son yıllarda Batı’da pek çok gazete, hükümet sözcüsü, AB ve başka kurumlar Türkiye’yi överken, o yazılar ve sözler hoş karşılanmıştı. Başarılarımızın kanıtı olarak tekrarlanırdı, Türkiye’nin itibarıdır diye hatırlatılırdı. Ama herkes tarafından değil. AKP’nin ekonomi, Avrupa Birliği’ne uyum sağlama atılımları, ordu vesayetine karşı olma ve demokratik açılımlar alanlarında attığı adımlar övülürken, o yıllarda “bizi anlamıyorlar” sesleri muhalefetten gelirdi. Türkiye’nin yanlış yolda olduğu ve (hatırlayacaksınız) hükümetin takiye yaptığı söylenirdi. Batı “Türkiye’yi anlamıyor, Batı yanlıtılıyor” denirdi.

Şimdi ise Batı’dan eleştiriler gelmeye başladı; demokrasi, ekonomi ve AB gibi konularda eksiklikler, geri dönüşler var deniliyor. Bu kez muhalefet Batı’dan gelen sesleri öne çıkarıyor, AKP yandaşları ise “oryantalistler anlamıyor” tezini kullanıyor. Batı aldatılıyor deniyor. (Tek değişmeyen aldatandır: Türkiye’yi övdüren de kötüleyen de aynı malum günah keçisi!) Sahi, şu Batı ne zaman oryantalistlik yaptı? Türkiye’yi överken mi, eleştirirken mi? Eskiden mi, şimdi mi? Yoksa ne dese ve her görüşü önyargılı mı sayılacak? Bu sorulardan bir anlam çıkıyorsa, Batı algımızın sorunlu olduğudur. Çelişkiler dolu bir kurama dönüştü “öteki” algısı.

En başta tek bir Batı varmışçasına “Batı” diye konuşmak yanlıştır. Bu genelleme kalıp yargıdır (stereotiptir). Batı’da her türlü insan var. Türkiye’ye karşı önyargılı olanı da var, öyle olmayanı da. (Türkiye’de de Batı’ya karşı kompleks içinde olanı da, sağlıklı bir ilişki içinde olanı da olduğu gibi.) Önyargıların oranları tartışılabilir. Ama oranlar da değişmez değil. Zaman içinde insanların görüşleri değişir; Batı’da da, Doğu’da da! Zaman içinde hep önyargılı olan bir Batı’dan söz etmek aslında çok kötü bir ideolojinin ifadesidir: ırkçılıktır. Oryantalizmin haklı eleştirisi de tam bu noktadaydı: Batı’da birileri, Doğu’ya, zaman içinde süreklilik sergileyen olumsuzluklar yakıştırmıştı.

Türkiye’ye özellikle son aylarda yöneltelen eleştirilere bir açıklama getirme telaşı tuhaf görüşlere neden oluyor. Bunların başında her zamanki savunmalar var: Önyargılıdırlar, yanlış bilgilendirildiler, oryantalisttirler. Tabii ki böyle bir durum da var. Türkiye’deki yönetime hep karşı çıkmış olanlar var gerçekten. En başta siyasette AKP’ye muhalefet etmiş olan güçler var; yurtdışında da İslamofobi yaşayanlar ve Türkiye düşmanı kesimler.

Ama bunların dışında dört kesim var ki, bunlar yakın geçmişte AKP’yi ve dolayısıyla Türkiye’yi hem desteklemişlerdir ve hem övmüşlerdir. Yurtdışında a) AB içinde pek çok kurum ve kimse, Batılı medyanın büyük bir kesimi, b) Pek çok Arap ve Müslüman ülke. Yurtiçinde ise c) Pek çok liberal aydın; d) Hizmet cemaati. Şimdi bunlar eleştirel bir yaklaşım içinde. Bunlara önyargılı

demek oldukça tuhaf kaçıyor. Orta zekâya sahip bir çocuk bile bu çelişkiyi görür. Birbirinden kopuk bu odaklar, düne kadar AKP'yi desteklerken ne oldu da ağız birliği ediyor ve görüş değiştiriyor? Bir ihtimal de, bir şeylerin iyiye gitmediği olamaz mı? Özgüvenle “oryantalisttir” tezini savunmak saflık ve komik değil mi? Araplar ve Müslümanlar da mı oryantalist? Bu yaklaşımın trajik bir yanı da var. En azından “bazı yanlışlar da oldu” demek vardı! Yani birilerinin siyaset yapacağı diye bu denli açık vermeleri, onların hesabına acıklı bir durum.

Ötekileştirme ve ırkçılık

Oryantalizm argümanı bir kalkan gibi kullanılıyor. Amaç savunmadır. Eleştirileri savma yoludur. Bu yanıyla yanlış ve yanıltan bir yöntemdir. Ama başka bir yanıyla zararlıdır da. Çünkü gelen eleştirileri göğüslemek ve cevaplandırmak yerine Batı'yı bir bütün olarak suçlu, bize karşı önyargılı ve düşman, haksız ve adaletsiz göstermek savunmanın ötesine geçmektir. Bu Batı'ya saldırıdır; bazı halleriyle nefret söylemidir. Ama zarar Batı'ya olmuyor; kendi vatandaşlarımıza oluyor. Batı'ya bu gözle bakan bir kuşak yetişiyor şu an. Batı'yı ötekileştiren, koca bir âlemi dinî, etnik ve siyasi alanda kendine düşman belleyen bir kuşaktır bu. Batı'nın bu tıynetinde gösterilmesinin bedeli orta sürede çok kötü olacaktır.

Zaten Arap dünyasıyla, komşuların hemen hemen hepsi ile gerilim yaşanıyor. Şimdi bu “düşmanlar çemberi” Atlantik Okyanusu'na varmış, hatta orayı aşmış bile. “Yüksek bir akıl/irade” derken sanırım oralar kastediliyor. Ama neresi kastediliyorsa, bu görünmez düşman algısı –ki siyonistlerden hain iç düşmanlara uzanıyor– ırkçı bir paranoyayı besliyor. Artık birbirimizden kuşkulandır olduk. Kim hain, kim işbirlikçi, maşa, ajan, satılmış diye bakılır olduk. Bu ortamda bir oryantalist söylemi eksikti. Bu terim bütün fobileri bir pakete dönüştüren bir kaçış yolu oldu. Zararlıdır demem bundandır. Birinin kusuru ötekinin kusurunu yok etmiyor. Bu tür ötekileştirme yatırımlarının bedeli uzun sürede ödenir.

İlgili bir not: Charlie Hebdo dergisi saldırısı yıllarca beslenen bir ötekileştirmenin sonucudur. Şimdi kökene değil, sonuca karşı çıkıyoruz. Yapılması gereken “her türlü” terörizmi mahkûm etmek değil; hatta bu “özel” teröre karşı çıkmak da yetmiyor; asıl olan bu tür dergilerin ifade özgürlüklerini (hele kriz anlarında) desteklemektir. Tabuları azaltmaktır. Ve bu, zamanında yapılmadı (26 Mayıs 2009 tarihli yazım).